

İSVİÇRE, YENİ ANONİM ŞİRKETLER HUKUKU

İsviçre meclisleri, son içtimalarında mühim bir kanun tadilini, İsviçre borçlar kanununun üçüncü ve sonuncu kısmının tadilini sona erdirmişlerdir. Tadile kadar cari olan hukukta, ticaret şirketleri namı altında kollektif, komandit, Anonim ve kooperatif şirketlerden bahsolunuyordu. Tadil edilen kanuna; Alman hukukuna müşabih olarak G. M. B. H. = mahdut mesuliyetli şirketler de ilâve edilmiştir. Şimdi bütün şirketler hususî bir kısımda ve "ticaret şirketleri ve kooperatif,, başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Yeni kanunun dördüncü kısmında; Ticaret sicilli, Ünvanı ticaret; Ticarî defterler; eskisine nazaran daha mufassal bir surette tanzim edilmişlerdir.

Beşinci kısımda kıymetli evrak ve XXXIII üncü babda nama, hamile ve emre muharrer senetler ve XXXIV üncü babda yeni olarak istikraz tahvillerine ait hükümler vazolunmuştur. Yeni ilâve olunan mahdut mesuliyetli şirketlerden sarfı nazar edilirse en esash tadilât XXVI nci babda bahsolunan Anonim şirketlerde yapılmıştır. Bugün anonim şirketler; aktüel bir mesele teşkil ettiğinden biz de aşağıda İsviçre kanununun bu babdaki tadilâtını kısaca izaha çalışacağız. Hepsinden değil, yalnız esash ve bugünkü telâkkilere göre enteresan olan tadilâttan bahsedilecektir. Aşağıdaki izahat Redaktion komissionunun 28 mayıs 1936 tarihli lâyihasına istinat etmektedir. Bu lâyiha materille tadilâta maruz kalmıyacaktır. Belki redaktionelle mahiyette ufak tefek ta-

dilât yapılacaktır. O halde tadil edilen kanunun yeniden müzakeresi mevzuu bahis değildir. Bu kanunun 1937 senesinde mer'iyete girmesi beklenmektedir.

1. Umumî hükümler:

Evvelâ anonim şirketin bir tarifi yapılmıştır. (Madde 619) bu madde Alman okuyucuları da alâkadar ettiğinden lâfzan ve aynen yazıyorum:

“Die Aktiengesellschaft ist eine Gesellschaft miteigener Firma, deren zum Voraus bestimmtes kapital (Grand kapital) in Teilsommen (Aktien) zerlegt ist und für deren Verbindlichkeiten nur das Gesellschafts vermögen haftet.,,

“Anonim şirket; kendine mahsus bir ünvanî ticareti olan ve evvelden tesbit edilen ve muayyen meblâğlara (hisselere) taksim edilmiş olan esas sermayesi bulunan, vecibelerinden yalnız şirket malları mesul olan bir şirkettir.,

Esas sermayenin miktarı ve hisselerine dair olan hükümler; İsviçre hukuku için tamamen yeni bir şeydir. Yeni borçlar kanununun 620 inci maddesinde, anonim şirket esas sermayesinin en aşağı 50000 frang olması lâzımgeldiği söylenmektedir. O halde İsviçre, yeni Alman temayülleri kadar ileri gitmemektedir. Bununla beraber sevinçle kaydetmek lâzımdır ki nihayet İsviçrede de birkaç bin hattâ bir kaç yüz frank sermayesi olan ve yaşama kabiliyetleri olmayıp sırf halkı dolandırmak maksadiyle anonim şirketleri tesis, imkânsız hale getirilmiştir. O halde dürüst ticaret gazete ve mecmualarının yıllardanberi bu nevi tesislere karşı açtıkları mücadele; zaferle neticelenmiştir. Küçük sermayeli anonim şirketlerine olan haklı ihtiyaç da, Alman hukukundan iktibas olunan ve esas sermayesi 20000 frank olabilen mahdut mesuliyetli şirketlerle karşılanmaktadır. Maalesef bugün miktarları epeyce çok olan küçük sermayeli anonim şirketlerin şayanı arzu olmadığı “Bundesrat,, tarafından “Bundes versammlung,, a İsviçre borçlar hukukunun XXIV dan XXXIII c kadar olan bablarının tadiline dair sunulan ve 21 şubat 1928 de Bundesblatt ile neşredilen kanun lâyihasında

bildirilmişti. Münferit hisseler nominal kıymetlerinin en aşağı 100 frang olması lâzımdır. Yalnız "Sanirung,, hallerinde nominal kıymetin bundan aşağı düşürülebilmesi mahfuz tutulmuştur. Hisseler; nama yahut hamile yazılı hisseler olabilirler. Bu iki nevi hisse, aynı anonim şirketinde yanyana mevcut olabilir. Eski kanunun; yeni tesislerde hamile muharrer hisse senetlerinin ancak sermayesi 500,000 franktan fazla olan anonim şirketleri tarafından ihraç edilebileceğine dair olan hükmü, kaldırılmıştır. Bu hususta "Bundesratin,, mazbatasında şöyle denilmektedir:

"Küçük anonim şirketlerin nama yazılı hisse senetleri ihraçları halinde şahsî ve millî karakter alacaklarına müte-dair mülâhaza tahakkuk etmemiştir. Tecrübe bunu göstermiştir. Hususiyle "Holding şirket,, = (bir şirketin diğer bir şirketin hisselerini iktisap ederek kuvvetli hissedar sıfatıyla o şirketin idare ve nüfuzu altına alması) vasıtasıyla ekseriya bir şirketin malî vaziyetini tetkik de imkânsız hale getirilebilir. Sonra bu nevi şirketlerin hamile yazılı hisse senetleriyle tees-süs edebilmelerine mâni olmak kredi işlerini güçleştirir. Sonra bunun için muhik bir sebep de ileri sürülemez ve bu bir nevi yolsuz hareket telâkki edilir.,,

Sonra genel heyetin; esas sermaye aynı kaldığı halde şirket mukavelesini tadil yoluyla hisseleri yüksek nominal kıymetlerle birleştirebilmesi hakkındaki hüküm de yenidir. Yalnız bu suretle müktesep hak ihlâl edilecek olursa, münferit hissedarların muvafakatlerini istihsal lâzımdır.

Şimdiye kadar meri olan hukukta; bir anonim şirketin kurulması yahut devam edebilmesi için ne kadar hissedarın bulunması icap ettiğine dair bir hüküm yoktu. Bundan ötürü bu mesele; uzun zamanlar münakaşa edilmiş hattâ nazariyat-ta bugün bile münakaşa edilmektedir. Gerçi tesis hususunda 2 mart 1928 tarihli "Bundesratin,, kararında (Schweizer Aktienrecht (*) 3. Aufl. S. 57) tesis için hiç olmazsa şirketin hissedarlar vasıtasıyla temsil edilmesi lâzım gelen organları için icap eden (idare meclisi azaları) hissedarın bulunması lâ-

(*) 1925 Polygraphischen Verlag Zürich'de intişar etmiştir.

zımdır denilmiştir. “Bundesrat’ın,, bu kararının mantikî neticesi olarak idare meclisi için bir şerik kabul edilen bir anonim şirketinin tesisi için iki hissedar kâfi gelmektedir ki bu suretle idare meclisi haricinde en aşağı bir hissedar bulunur ve böylece genel heyet içtima edebilir. Bu şerik genel heyet toplantısında şirkete ait hususlarda rey hakkını kullanabilir.

Fakat bununla **şirketin devam edebilmesi** için ne kadar şerike ihtiyaç bulunduğu meselesi halledilmiş değildir. Eski-den olduğu gibi hâlâ bugün de nazariyatçılar İsviçre hukukuna göre “Tek şahıs,, şirketinin caiz olup olmadığını müna-kaşa etmektedirler. Şüphesiz tatbikatta bu nevi şirketler pek çoktur.

Yeni hukuk; bu hususu da aydınlatmış ve “Tek şahıs,, şirketini kabul etmemiştir. Anonim şirketin teessüsü için “en aşağı şirket mukavelesi mucibince idare meclisi için lâzım olan aza adedi kadar hissedarın bulunması fakat en aşağı üç hissedarın bulunması lâzımdır,, Şayet sonradan hissedar adedi üçten aşağı düşer yahut muktazi şirket organlarında eksiklik olur da muayyen müddet zarfında kanunî vaziyete irca edilmez ise o zaman hâkim, hissedarlardan yahut şirket alacaklılarından birinin istemesi üzerine şirketin feshine karar verebilir. Gerci bu suretle tatbikatta “tek şahıs,, şirketlerinin yeniden teessüsü yahut devam etmesinin önüne geçilmiş değildir. Bilhassa vergi ve temettüden istifade için muayyen mal topluluklarına ve tesislere anonim şirket şekli verilmektedir. Diğer taraftan şirketin feshine resen değil şeriklerden yahut alacaklılardan birinin talebi üzerine karar verileceğinden pek cüz’î sermayeler ile “zahiri hissedarlar,, elde etmek suretiyle yapılacak suiistimal kapıları açık kalmaktadır. Hakikatı halde sırf tedricî tesisi tanzim eden eski hukukun zıddına olarak yeni hukuk, **tedricî tesis** ile (ki adına uygun olarak bütün hisselerin müessisler tarafından taahhüt edilmesi icap etmez) **anî tesis** (ki bu nevi tesiste müessisler bütün hisseleri taahhüt ederler, bundan ötürü kaideten hisse taahhüdüne lüzum kalmaz) arasında bir fark yapmıştır. Bugün tatbikatta ikinci şekle yani anî tesise o kadar çok tesadüf edilmektedir ki buna kaide diyebiliriz. Tedricî tesis halinde üçüncü şahısları korumak için bilhassa mevsuf tesislerde = aynı

sermaye vaz'ı veya bir müessesenin vaz'ı) hisse müteahhitleri hakkında bir takım mükellefiyetler ve tedbirler derpiş edilmiştir. Bu hallerde müessislere raporuna ihtiyaç vardır. Bununla beraber İsviçre hukuku; bu hususta diğer memleket kanunları kadar ileri gitmemiş ve bu müessislerin raporunun yanında sermaye olarak konan ayınlar veya müesseselerin takdiri kıymetine dair ehli vukuf raporu istememiştir. Bu hususta "Bundesratm., raporunda şöyle denilmektedir:

"Hisse müteahhitlerinden azlığın lehine, aynı sermaye ve müessislere bahşedilen menfaatlere dair karar ittihazı için evvelâ ehli hibre raporu istemek hakkını bahşetmekten vazgeçtik. Çünkü Almanyaki tecrübeler, tesis işlerindeki bu eşkâl ve merasimin yerinde olmadığını göstermiştir. Tesis işlerini geciktiren bu gibi haller, para kıymetinde vaki olan ve İsviçrede hassasiyetle takip edilen tahavvüller yüzünden ekseriya büyük zararlar intica ederler. Sonra bir anonim şirkete aynı sermaye koyanlar veyahut bunu taahhüt edenler, kolay kolay bunlara mahkemece kıymet takdiri tehlikesini göze alamazlar. ..

Alenen hisse taahhüdü halinde, bu husus da bir Prospekt istenir. Mamafih tedrici tesislerde aynı sermaye vaziyetine ve müessislere bahşedilen menfaatlere dair karar vermek meselesi eski hukuka nazaran daha sıkı kayıtlar altına alınmıştır. Çünkü eskiden bu hususlara dair karar ittihaz edebilmek için esas sermayeyi temsil edenlerin dörtte birinin reyî kâfi iken yeni hukukta bu nisap üçte ikiye çıkarılmıştır.

Ani tesislerde; bütün bu siyanet tedbirleri bertaraf edilmiştir. Gerçi ilk lâyhada "Bundesratm., bu nevi tesislerde bilhassa mevşuf ani tesislerde; Fransa ve Belçika hukukunda olduğu gibi iki sene için "aktienspeer,, tedbirini almıştı. Fakat sonra pek haklı olarak bundan vazgeçilmiştir. Çünkü ekseriya böyle bir tedbir, calî nakdî tesis; gibi süüistimallere yol açmaktadır.

Eski hukukta olduğu gibi yenisinde de en geç olarak ilk genel heyet toplantısına kadar; taahhüt edilen sermayenin %20 sinin ödenmiş olması ve herhalde 20000 frangın ödenmiş olması lâzımdır. Bu hüküm yenidir. Tediyeinin

kantonlarca gösterilen banka veya müesseseye kurulacak şirket namına yapılması lâzımdır. Bu meblâğ; şirket tescil edildikten sonra idare meclisine iade edilebilir. Bu son hüküm şimdiye kadar mevcut değildi. Fakat tatbikatta Serios tesislerde buna tesadüf edilmekte idi. Vazı kanun tesis işlerine dair koyduğu eşkâl ve merasim ile; her zaman şurada veya burada tesadüf edilen ve bir nevi dolandırıcılık mahiyetini arzeden tesislerin önüne geçmek ve hiç olmazsa bunları güçleştirmek istemiştir. Tescilin tesirine gelince; yeni hukuk da eskisi gibi anonim şirketin; tescil ile hükmi şahsiyet iktisap edeceğini kabul etmekte hattâ bunun; tescil için lâzımgelen kayıt ve şartların hakikaten yapılmamış olması halinde de böyle olacağını açıkça söylemektedir ki; bu; şimdiye kadar meri olan hukukta tasrih edilmemişti. O halde tescilin; vaki noksanları örtücü tesiri sarahaten kabul edilmiş fakat "korrelat., olarak bu suretle menfaatleri ehemmiyetli bir surette tehlikeye düşen veya ihlâl edilen hissedar veya alacaklılara; hâkime müracaat ederek şirketin feshini istemek hakkı bahşedilmiştir.

Esas sermayenin ve hissedarların siyaneti - başlıklı bapta; müktesep veya mahfuz haklardan bahsedilmektedir. Bunun ne ifade ettiğine dair pek çok şeyler yazılmış ve münakaşa edilmiştir. Yeni kanun, bunun bir tarifini yapmak istemiştir. (Madde. 645):

"Bir veya müteaddit hissedarların müktesep veya mahfuz hakları, o nevi haklardır ki kanunun veyahut şirket mukavelesinin hükümlerine göre **genel heyet** ve **idare meclisinin** kararlarına tâbi değildirler veyahut genel heyete iştirak hakkından doğarlar. Bu nevi haklar hususiyle şunlardır: Şeriklik hakkı rey hakkı, itiraz hakkı, temettü hakkı, tasfiye bakiyesine iştirak hakkı. Bu nevi müktesep haklar, hissedarın muvafakatı olmadan nezedilemez. Eski hukuk, bu nevi hakların ekseriyetin kararıyla nez'edilmeyeceğini söylüyordu. O halde tadil; bir nevi kolaylaştırma mahiyetindedir.

Sonra hissedarlara; yeni hisse ihracında, eski hisseleri nisbetinde yeni hisselerden almak hakkı verilmesi de yeni bir hükümdür. Bu imtiyaz ve rüçhan hakkı, Alman ticaret

kanununun zıddına olarak İsviçre kanununda yer bulmamıştı. Bununla beraber şirket nizamnameleri ile yahut Alman hukukuna kıyasen genel heyet kararlarıyla sermayenin çoğaltılması hususunda başka türlü de hareket edilebilir.

Hususiyle yeni kanunda rüçhan ve imtiyazlı hisselerin de kabul edildiğini zikretmek lâzımdır. Tatbikatta bunlara tesadif edildiği halde eski kanunda buna dair hüküm yoktu. Rüçhanlı hisse senetleri ihracı için; bunların şirket nizamnamesinde derpiş edilmiş olmamaları lâzımdır. Yeni kanuna göre bu rüçhan hakları; temettü, tasfiye bakiyesi, yeni hisse senedleri ihracı hallerine şamil olabilir. "Bundesratin,, raporunda işaret edildiği veçhile yeni kanun; bu hususlarda Alman hukukuna ittiba etmiştir. Yeni kanun; tatbikatta çoktanberi tesadüf edilmekte olan intifa senetlerinden de bahsetmektedir. Bunlar; şirket mukavelesi ile yahut mukavelenin tadili yolile şirket ile hususi sebeplerle münasebettar olanlara meselâ evvelce sermaye vazetmiş olan veya hisse sahibi bulunan veya şirket alacaklısı olanlara verilir. İntifa senetleri; şeriklik hakkı bahşetmeyip bunlar, temettüdan pay almak veya tasfiye bakiyesine iştirak ve yahut yeni çıkarılacak hisse senetlerinden satın alabilmek hakları bahşederler. Şunu da söylemek lâzımdır ki yeni kanun "Bundesra'ın" reddine rağmen "rey hisse senetlerini,, de kabul etmiştir.

2. — Hissedarların Hak ve Mükellefiyetleri:

Bu başlık altında kanun evvelâ hissedarların mali hak ve mükellefiyetlerinden bahsetmekte ve bu münasebetle hissedarların hisseleriyle mütenasiben safi temettüden pay almaları hususunu, bilânçonun, kâr ve zararın tesbitindeki rollarını tanzim etmektedir.

Eski hukuka nazaran yeni hukukta modern telâkkilere uygun olarak saf temettünün nerde istimal edileceği hususu geniş bir surtte tanzim edilmiştir. Bununla beraber umumî olarak bilânço tanzimi ve kıymet takdiri hususlarında esaslı tadilât yoktur. Bilhassa "gizli ihtiyat akçesi,, na dair olan hüküm yenidir. Bu hükümde şöyle denilmektedir:

“Aktifaya dercolunan şeylerin bilânçonun tanzim olunduğu günkü kıymetlerinden dün olarak hesap edilmesi ve idare meclisi tarafından diğer gizli ihtiyat akçeleri vücade getirilmesi; teşebbüsün genişletilmesi ve imkân nisbetinde müsavi temettü tevzii keyfiyetleri gözönünde tutularak yapıldığı taktirde caizdir.,,

Hissedarların siyaneti için idare meclisi; gizli ihtiyat akçelerinin nasıl vücade getirildiğini mürakabe heyetine bildirmekle mükelleftir.

Sonra ihtiyat akçası hakkındaki hüküm de yenidir. Şimdiye kadar ki kanunda hiç bir şirket ihtiyat akçası ayırmakla mükellef değildi. Yeni kanununun 672 inci maddesine göre; her yıl safî temettüün **yirmide biri**; ödenmiş sermayenin beşte birine vasil oluncaya kadar ihtiyat akçası veyahut kanunî ihtiyat akçası olarak ayrılacaktır. Sonra bu ihtiyat akçalarına herhalde - yani kanunen gösterilen hadde vasil olunsa dahi - yeni hisse ihracından elde edilen kazancın; sonra iptal edilen hisselerden elde kalanın nihayet kanunî ihtiyat akçası payı ayrıldıktan ve hissedarlarla diğer temettü alacaklılarına % 5 temettü tevzi edildikten sonra kalanın **onda biri** ilâve olunur. Yeni kanunî ihtiyat akçelerinin nerede kullanılacağı hakkında aynı maddede şöyle denilmektedir: Bu ihtiyat akçeleri esas sermayenin yarısını geçmediikçe ancak zararın kapatılması yahut buhran anlarında şirketi yaşatabilmek, işsizliğe meydan vermemek yahut bunların neticelerini azaltabilmek gibi gayelere sarfolunabilir. Bazı kantonlarda ve federal hükümet sahasında vergi ve resimler hususunda kendilerine büyük teshilât gösterilen “ **Holding şirketleri**,” yukarıda söylenen tasarruf tahdidatından istisna edilmişlerdir. Hattâ bunlar; son söylenen % 5 i geçen temettü tevzii halinde bile istisnaî vaziyetlerini muhafaza ederler.

Tadil edilen kanunun 675 inci maddesine göre ihtiyat akçesi, diğer her nevi kâr ve temettü tevzilerine nazaran o suretle hususî ve imtiyazlı bir vaziyete konulmuştur ki temettü, ancak kanun veya şirket mukavelenamesinde derpiş edilen miktar ihtiyat akçesi olarak tenzil edildikten sonra tesbit edilebilir. Aynı suretle “**Tantiemen** = idare meclisi azalarına verilen kazanç payları da; evvelâ ihtiyat akçesi ay-

rıldıktan ve en aşağı % 4 temettü ayrıldıktan sonra tesbit edilebilir. Sonra bu münasebetle şunu da söylemek lâzımdır ki haksız surette ve süüniyetle temettü vesaire alan hissedarlar; bunları geri vermekle mükelleftirler. Aynı kaide idare meclisinin temettü payı hakkında da caridir. Bundan maada idare meclisi azaları; şirketin iflâsı halinde iflâsa takaddüm eden üç sene zarfında hizmetlerine mukabil aldıkları fazla ivazları ve dikkatli bir bilânço ile ödenmemesi lâzımgelen tediya; haksız mal iktisabı kaidelerine tevfikan şirket alacaklılarına iade ile mükelleftirler.

Şimdiye kadarki cari olan hukuka göre nöminal kıymetin % 50 si ödendiği takdirde hamile yazılı hisse senetleri ihraç edilebildiği halde; yeni kanuna göre hamile yazılı hisse veya muvakkat ilmü haberler, ancak nöminal kıymetin tamamen ödenmesi halinde ita edilebilir. Nama yazılı hisse snetlerinin devir ve nakli için tatbikatta görülen tahdidat, kabul ve teyit edilmiştir. Hattâ şirket mukavelelerine, bu nevi senetlerin devir ve nakline idare meclisi tarafından hiç bir sebep gösterilmeden mümanaat edilebileceğine dair hüküm konabilir. Fakat **miras, karı koca malları idaresi** ve cebrî icra yolile vaki olan intikallerde bu kaide cari olmaz. Fakat bu hallerde de teminat talep edilebildiği gibi münferit hissedarlar, muayyen şartlarla bu hisseleri almak isterlerse başkalarına intikale de mümanaat edilebilir.

Tadil edilen kanundaki yeniliklerden birisi de inşaat faizlerinin kabul edilmesidir ki bir müessesenin inşaat hazırlığı ve inşaatın devamı müddetince ve ta işleme açılıncıya kadar hissedarlar lehine ve gayri menkuller ve inşaat hesabı aleyhine muayyen nisbette faiz yürütülebilir. Bu imkân; teşebbüsün genişletilmesi maksadiyle yapılan sermaye çoğaltılmaları için de derpiş edilmiştir. Fakat bunların haricinde anonim şirketi sermayelerine faiz yürütülmesi eski kanunda olduğu gibi yenisinde de menedilmiş ve temettünün ancak saff kârdan ve bunun için meydana getirilen ihtiyatlardan tereküp edeceği katiyetle söylenmiştir.

Hissedarların **şahsi şeriklik** hakları olarak, **genel heyet toplantılarına iştirak, rey hakkı ve mürakabe** haklarından bahsolunmaktadır. Genel heyet toplantılarına iştirak husu-

sunda; yeni kanunda şirket mukavelesinde hilâfına hüküm bulunmadıkça hissedarların kendilerini hissedar olmıyan kimseler vasıtasıyla temsil ettirebilecekleri sarahaten zikredilmektedir. Nama yazılı hisse senetlerinde, yazılı bir salâhiyete ihtiyaç vardır. Hisse senetlerinin rehini vesairesi halinde esas itibariyle rey hakkını; senetlerin malikleri muhafaza ederler. Müşterek malikler; bir mümessil tayin ederler. İntifa münasebetine gelince, bu hal şimdiye kadar mer'î olan hukukta birtakım müşkilât ve tezatlarla sebebiyet verdiği halde şimdi intifa hakkı sahibinin; hisseden mütevellit hakları kullanabileceği kabul edilmiştir. Fakat intifa hakkı sahibi; malikin menfaatlerini hakkaniyete uygun bir surette gözetmediği takdirde tazminat ile mükellef olur.

Şimdiye kadar mer'î olan İsviçre hukukunda, küçük hissedarların ve azlığın siyaneti için diğer pek çok memleketlere yabancı olan hükümler vardı. Bilhassa hiç bir hissedar temsil edilen rey haklarının **beşte birinden** fazla reye sahip olamazdı aksi takdirde fazla rey tenzil edilirdi. Bu hüküm ekseriya süüstimallere yol açtığından ve ağır bir bağ telâkki edildiğinden yeni hukuka nakil edilmemiştir. Haklı olarak Bundesratin raporunda şöyle denilmektedir:

“Vazı kanun; esas itibariyle normal vaziyette ufak mikyasta sermayelerle bir anonim şirkete iştirak eden hissedarların menfaatlerinin; şirket menfaatine uygun olduğu noktasından hareket etmelidir. Fakat bilhassa ekonomik cihetten zayıf olan yani az sermayeli hissedarların; şirketin menfaatini büyük sermayedarlardan daha iyi gözeteceklerini zannetmek ve bu hususta evvelden hüküm koymak hiç yerinde değildir.,,

Yeni hukukta rey hakkı yönünden yapılacak manövre- lere karşı şöyle bir siyanet vasıtası düşünülmüştür: rey hakkı yönünden vazedilmiş olan tahditleri bertaraf etmek maksadiyle genel heyette reye iştirak için hisse senetlerinin nakli muhik görülmediği gibi her hissedar genel heyet içti- maında itiraz etmemiş olsa dahi salâhiyetsiz kimselerin iştiraki ile husule gelen genel heyet kararlarına karşı itirazda bulunabilir. Salâhiyetsiz kimselerin karar üzerinde müessir olmadıkları isbat edildiği takdirde bu itiraz varid görülemez.

Rey hakkı; esas itibariyle hisse nöminal kıymetlerine göre hesab edilir. Bununla beraber "rey hisse senetleri,, de makbuldür. Bu bapta yeni kanunun 692 inci maddesinde şöyle denilmektedir:

"Şirket mukaveleleriyle rey hakkı, her hissedarın hissesine göre tesbit edilir ve bu suretle her hisseye bir rey hakkı verilebilir. Bu halde şirketin diğer hisselerine göre daha az nöminal kıymeti haiz olan hisseler, ancak nama yazılı olarak ihraç edilebilirler ve bunların tamamen ödenmiş olması lâzımdır.,,

Mürakipler, hususî komiserler ve ehli hibrenin tayini ve mesuliyet davaları hususlarında ittihaz edilecek kararalarda, normal rey hakkı esasına (yani hisselerin nöminal kıymetlerine göre) rey kullanılır.

Bu suretle hissedarların kontrol hakkı; bilânço, kâr ve zararın tesbiti ve şirket işleri hakkındaki rapor meselelerine nazaran daha geniş tutulmuş oluyor. Sonuncular genel heyet içtimandan itibaren bir sene müddetle hissedarların itilâma açık bulundurulur ve bu müddet zarfında her hissedar masrafı şirkete ait olmak üzere yıllık hesabın bir suretini alabilir. Genel heyet içtimaları için gönderilen davetiyele de hissedarların; bu hususî hakları üzerine nazar dikkatleri celbedilmek lâzımdır. Eskiden olduğu gibi bugün de şirket sırlarının faş edilmesini önlemek için esas itibariyle hissedarlara; şirket defterlerini ve muhaberatını tetkik hakkı verilmemiştir. Buna ancak istisnaî hallerde müsaade edilebilir.

Şimdiye kadar esas sermayesi bir milyon franktan fazla olan şirketlere karşı; bilânço, kâr ve zarar hesaplarının ilânı hususlarında daha şiddetli davranılmıştı. Fakat tatbikatta ekseriya kendilerine riayet edilmeyen bu hükümler; yeni kanuna alınmamıştır. Tecrübe göstermiştir ki rekabet neticesi husule gelecek zararlardan ictinap için ekseriya hiç bir şey söylemiyen ve bilânço gaye ve maksadına uymıyan sahta bilânçolar neşredilmiştir. (Bundestratın raporuna bakınız.)

3. — Anonim Şirketin Organisationu:

a) Tadil edilen kanuna göre de anonim şirketinin en yüksek organı; **genel heyettir**. Yeni kanunda; genel heyetin toplantısı, salâhiyetleri ve karar ittihazı hususlarında esaslı bir tadilât yoktur. Tatbikatta tesadüf edilmekte olan ve davet için derpiş edilen eşkâl ve merasime riayet edilmeksizin bütün hissedarların iştirakiyle yapılan içtimalar; hakikaten bütün hissedarların temsil edilmiş olması şartıyla genel heyet içtimaı olarak kabul edilmiştir. Zaten mahkeme kararlarıyla hissedarlara; genel heyetçe ittihaz edilen kararlara karşı tanılan itiraz hakkı; yeni kanunca da sarahaten kabul edilmiştir. Bundan maada hissedarlar diğer bir hüküm ile de daha fazla siyanet edilmişlerdir. Bu hükme göre münferit hissedarlara **rey hisseleri** ihracına dair verilen kararlar ve bu nevi hisselerle çoğalan reylerle şirket gaye ve maksadı icap ettirmediği halde hissedarların menfaatini ihlâl için ittihaz edilen kararlar aleyhine itiraz hakkı verilmektedir.

b) Genel heyetin yanında anonim şirketinin mühim organlarından biri de idare meclisidir. İdare meclisinin fonktion, salâhiyet ve mükellefiyetleri; esas itibariyle Alman anonim şirketlerinin "vorstand" ve teftiş organlarının fonktion, salâhiyet ve mükellefiyetlerine tekabül eder. Alman hukukunda teftiş organı malûm olduğu üzere İsviçre hukukunca hiç bir zaman kabul edilmemişti. "Bundesrat,, lâyihasında, yeni kanuna idare meclisinin yanında bir de teftiş organı ilâve etmek ve bu organa mürakabe salâhiyetinin yanında idare işlerinin daimî teftiş ve nezareti salâhiyetini vermek üzere bir hüküm koymuştu. Fakat kanun katiyet kesbederken böyle bir hüküm kabul edilmemiş yalnız genel heyetin; bütün idare işlerini yahut bunlardan bir kısmını teftiş ve tetkik etmek üzere hususî komiserler veya ehli hibre tayin edebileceği kabul edilmekle iktifa olunmuştur. Bununla beraber şimdiye kadar tesadüf olunduğu gibi ileride de şirket mukayelelerine; hususî salâhiyetlerle nezaret ve teftiş organları ihdasına dair hükümler vaz edilmesi imkânı selbedilmiş değildir.

İdare meclisi azaları; eskiden olduğu gibi bugün de an-

çak hissedarlardan olabilirler. Eğer hissedarlar hükmi şahis iseler o zaman bunların mümessilleri intihap olunur. İdare meclisine intihap vesaireye müteallik eski hükümler de; yeni ve esash bir tadilat yapılmamıştır. Yeni olarak iki Rat (İsviçrenin idari teşkilâtındaki malûm iki meclis) cede şu esas kabul edilmiştir :

“Mütefavit haklara malik muhtelif hissedar grupları varsa o zaman şirket mukaveleleri ile her grup; idare organında kendisini temsil eden bir şahsın bulunmasını şayet idare işleri bir meclis tarafından yapılıyorsa mühim gruplar bu mecliste kendi mümessillerinin de bulunmasını isteyebilirler... (Madde. 705)

8 Temmuz 1919 tarihinde Bundesrat; yabancı ekonomik istilânın önüne geçmek maksadile idare işleri bir şahsa tevdi edilen hallerde bu şahsın İsviçrede mukim İsviçreli olmasına ve idare işleri müteaddit şahıslara tevdi edilen hallerde de ekseriyetin İsviçrede mukim İsviçrelilerden tereküp etmesine dair bir hüküm vazetmişti. Tecrübe; bu hükmün temin ve tatmin edici mahiyette olmadığını göstermesine rağmen bu hüküm, yeni kanuna da nakledilmiştir. Bu hükmün tatbikini temin için eskiden olmıyan bir hüküm daha kabul edilmiştir ki buna nazaran ticaret siciline kaydedilmemiş olan bir anonim şirketinin idare organındaki kanun istenilen durum; ihlâl edilince sicil memuru muayyen bir mehil zarfında kanunî vaziyetin iadesini şirkete tebliğ eder. Muayyen mehil zarfında bu yapılmadığı takdirde sicil memuru şirketin resen infisahını ilân ve tasfiyeden sonra şirketin kaydını terkin eder.

İdare uzvu yahut idare meclisinin (şayet idare işleri müteaddit kimselere tevdi edilmiş ise o zaman meclisten bahsolunur.) mesai ve faaliyet sahası için; eskiden olduğu ve Bundesratın raporunda tesbit edildiği veçhile yeni kanunca da geniş bir serbesti esas kabul edilmiştir. Eskiden olduğu gibi yeni kanunca da bu hususta esash olanlar tesbit edilmiş ve teferruat şirket mukavelelerine terkedilmiştir. Sevinçle işaret etmek lâzımdır ki Bundesrat raporunda bu nevi “reglemente” leri şirketin iç münasebetine müteallik hususlardan addederek bunların ticaret siciline ihbarına lüzum olmadığını söylüyor.

İdare meclisinin mükellefiyetini; aşağıda mesuliyeti ile birlikte tetkik edilecektir.

c) Mürakabe organı; bir veya müteaddit hesap memurundan mürekkep olabilen bu uzuv, şimdiye kadar olduğu gibi yeni kanuna göre de yıllık hesabı gözden geçirir. O halde bu organ; esas itibarıyla Alman hukukundaki bilânço tetkik uzvuna tekabül eder. Şimdiye kadar ki borçlar hukukunda; mürakiplerin salâhiyet ve mükellefiyetleri pek kifayetsiz bir surette tanzim edilmişti. Yeni kanuna bu hususta kâfi ve vazih hükümler konmuş bilhassa mürakabe mükellefiyetini, bilânço, kâr ve zarar hesaplarının; şirket defterine uygun olup olmadığı, şirket defterlerinin muntazam tutulup tutulmadığını, muamelât neticesinin ve şirketin malî durumunun kanun, şirket mukaveleleri ve nizamnamelerin kıymet takdiri hakkındaki hükümlerine muvafık olup olmadığını tetkika inhisar ettirilmiştir.

Murakabe organı, gösterilen temayüllere rağmen anonim şirketin idare işlerinin nasıl yapıldığını ve münferid muamelelerin yerinde olup olmadığını tetkik etmez. Yani; idare meclisinin işlerini kontrol eden bir teftiş organı değildir. Mesuliyetlerin birbirine karıştırılmaması esası kabul edilmiştir. Keza kontrol organının şirket işlerini tetkik hususundaki salâhiyetleri de tesbit edilmiş ve murakabe heyeti azalarına hususî bir selâhiyet üzerine yaptıkları tahkikat hakkında münferit şeriklere ve üçüncü şahıslara malûmat vermeleri menedilmiştir. Yeni kanun hazırlanırken murakabe organının intihabı meselesi münakaşaları mucip olmuştur. Müttehassıslar grupu, murakabe salâhiyetinin ancak bu işte vukuf ve ehliyeti olanlara tevdi edilmesini istiyorlardı. Fakat "Bundesrat,, pek haklı olarak devletçe defter kontrolleri için kanunen tesbit edilmiş hususî bir müessese bulunmadıkça bu mecburiyetin tatbikine imkân olmadığı cevabını vermiştir. Bunun üzerine sermayeleri **beş milyon** yahut fazla olan yahut istikraz tahvilleri çıkaran yahut ecnebi parası kabul eden anonim şirketler bilânçolarının, usulü muhasebeye aşına kim-seler tarafından tetkik edilmesi kabul edilmiştir. Fakat tetkikin; mürakabe merciinin faaliyetinden müstakil olarak yapılmasını ve raporun **idare** ve **murakabe** mercilerinin ittilâna arz edilmesi lâzımdır.

4. Esas Sermayenin Azaltılması:

Şimdiye kadar ki kanunda; sermayenin azaltılması hususunda; genel heyetce karar ittihaz olunması ve şekil yönünden de -şirketin feshi halinde- şirket mallarının tevziinde tatbik olunan usule riayet edilmesi talep edilmekte idi. Yeni kanun; alacaklıların menfaatini korumak için bu hususta daha ileri gitmekte ve genel heyetce sermayenin azaltılmasına karar verilmezden evvel Bundersat tarafından bu husus için kabul edilen bir mürakabe heyeti veya âdilşahıs tarafından tetkikat yapılarak sermayenin azaltılmasına rağmen alacaklıların haklarının müemmen olduğuna dair bir rapor alınmasını istemektedir. Genel heyetin kararında, teftiş ve mürakabe raporlarının zikredilmesi ve sermayeyi azaltma işinin ne suretle icra edileceğinin tavrı lâzımdır. Sermaye azaltılması neticesi defterde görülen kârın, tamamen "amortissement", a tahsis edilmesi lâzımdır. Alacaklılara yapılacak ihbar ve tebliğ işleri de teşdit edilmiştir. Şimdiye kadar; bu gibi hallerde alacaklıların ne gibi hakları olduğu meselesini münakaşalı idi. Fakat yeni kanun, böyle bir halde alacaklılar intihablarına göre ya matlûblarının ödenmesini veyahut bunun teminat altına alınmasını isterler demek suretiyle bunu da tavrı etmiştir.

5. — Anonim Şirketinin İnfisahı:

"Ratlar,, eski infisah sebeplerine (şirket mukavelenamesinin hükümleri, genel heyetin kararı ve iflâs) a inzimamen şirket sermayesinin beşte birini temsil eden şerikler tarafından muhik sebeplere istinaden vaki olacak talep üzerine mahkeme kararıyla feshin de kabul edilmesini teklif etmişlerdi. Fakat "Bundesrat" pek haklı olarak ve anonim şirketlerin sırf sermaye şirketleri olduğunu ve şahsî unsurların ikinci derecede kaldığını ve böyle bir hükmün kabul edilmesinin kolayca süistimallere yol açacağını sonra anonim şirketlerin kredisini tehlikeye düşüreceğini ileri sürerek bunu reddetmiştir. Tecrübe ve tatbikat Bundesrat'ın bunda ne dereceye kadar haklı olduğunu gösterecektir.

Tasfiyeye müteallik hükümler de çoğaltılmakla beraber tatbikatta bu güne kadar mütat olan usul ve merasimde esaslı bir tadilat yapılmamıştır. Malların tevziinde şimdiye kadar cari olan ve tatbikatta kendisine nadiren riayet edilen "Speerjahr,, hükmü; esas itibariyle yeni kanunda da muhafaza edilmiştir. Bununla beraber vaziyete göre alacaklılar için tehlike melhuz olmıyan hallerde; mahkemenin tasvibi ile bu müddetten evvel de tevziatın yapılabilmesi imkânı da derpiş edilmiştir.

6. — Mesuliyet:

Şimdiye kadar meri olan hukukta; **idare** ve **kontrol** işleri kendilerine tevdi olunan şahıslar; kendilerine tahmil edilen mükellefiyetleri ihlâl veya ihmâl etmelerinden ötürü şirketin uğradığı zarar ve hasardan mesul idiler. **Hissedarlar** ve **şirket alacaklılarına** karşı ise ancak idare ve teftiş mükellefiyetlerini kasten ihlâl etmeleri halinde mesuldular. Bu kanunî tanzim şekli, mesuliyet davalarını menfi neticelere isal etti. Bundan ötürü bilhassa bu babdaki hükümlerin teşdidi isteniyordu. Bunun için tadil edilen yeni kanun, idare işleri ve kontrol işleri ile tavzif edilen bütün şahısların ve tasfiye memurlarının; kendilerine tahmil edilen vecibe ve mükellefiyetleri kasten veya ihmâl suretile ihlâlleriyle sebebiyet verdikleri zararlardan ötürü **şirkete, münferit hissedarlara** ve **şirket alacaklılarına karşı** mesul olduklarını açıkça söylemektedir. Aynı sûretle müessisler de prospektler muhteviyatından ve tesise müteallik ihbarlarından, tesise müteallik ve hakikatte uymıyan bütün ef'al ve hareketlerinden (meselâ; ödeme kabiliyeti olmıyan kimselerin hisse taahhüdâtını kabul gibi) mesuldürler.

Mesuliyetin bu kadar tevsiine mukabil; idarenin vazife ve mükellefiyet sahası da ifrat derecede geniş tutulmamıştır. Bundesrat raporunda; bu hususta ileri gitmek istemediğini açıkça söylemektedir. Münferit organlara; normal ve insafî bir görüşle hakından gelemeyecekleri kadar fazla vazife tahmil edilmemelidir. Bu hususta kanun yazıları ve tatbikat, büyük şirketlerin idaresi hakkında yanlış görüşlere saplanıp kalmışlardır. Büyük şirketlerde

idare meclisinden, her an şirketin bütün muameleleri ve işleriyle yakından meşgul olması beklenemez. Bu nevi teşebbüslerde faaliyetin siklet merkezi; Direktion ve Delegation'a tahmil edilmelidir. O halde idare meclisi; ancak teşebbüsü basiretkâr ve iyi idare -ana kaidesine göre- idare etmekle mükellef tutulabilir. Bu umumî mükellefiyet, idare meclisine, genel heyet muamelelerini ihzar ve bunun kararlarını icra vazifesini yükletir. Sonra idare meclisi; teşebbüsün ihtiyaçlarına göre onun işlerini yapacak organizasyonu da vücuda getirmekle mükelleftir ki bunu; halin icabına göre "reglement,, yapmak ve ikinci derecede organları tayin etmek suretiyle ifa eder. Bu suretle idare meclisi; şirket işlerinin kanun, şirket mukavelesi ve nizamnamelere uygun olarak icrasına nezaret eder. Bu mükellefiyetini hakkıyla ifa için de yapılan işlerden, olup bitenden her zaman kendisinin haberdar edilmesini ister. Sonra idare meclisine muktazi şirket defterlerinin tutulmasını tahmil etmek; mer'i hukuka muvafık düşer. Fakat bu defterlerin muntazam ve tam olarak tutulmamasından ötürü idare meclisini mesul etmek; çok ileri gitmek ve imkânsız bir şeyi talep etmek olur. Çünkü bunu istemek, en ufak teferrüata varıncaya kadar yapılan bütün işlere vakıf olmağı şart kılar. Bugünkü tatbikata esas itibariyle uygun düşen idare meclisi mükellefiyet sahasının bu tanzim şekli; yeni kanunun mesuliyete mütedair hükümlerini tetkik ederken göz önünde bulundurulmak lâzımdır. En sonra mesuliyet davası hakkındaki hüküm de mühimdir. Mesuliyet davasına karşı genel heyetin ibra kararı, hissedarın karara muvafakat tmesi yahut hissenin o zamandanberi onun malûmatı dahilinde devr edilmiş olması ve kararın ittihazından itibaren altı ay zarfında davanın açılmamış olması hallerinde serdedilebilir.

7. — Muhtelif hükümler:

Mübrem bir ihtiyacı tatmin maksadiyle yeni kanuna; âmeninin menfeattar ve alâkadar olduğu teşebbüslere, âmme müesseselerince sermaye vazedilmediği halde bunların idare ve kontrol işleri için murahhas ve komiser tayin edilebileceği hakkında hüküm konmuştur. Bu nevi murahhasların temi-

nat olarak hisse senetleri tevdi mükellefiyetleri de yoktur. Bunların azli hakkı da ancak âmme müesseselerine aittir. Fakat âmme müesseseleri, ef'al ve hareketlerinden mesul olurlar. Bununla, tabiatıyla bir âmme müessesesinin âmme hukukuna müsteniden bir anonim şirkete iştikai hallerine temas edilmiş olmuyor.

Son olarak şunu da zikredelim ki yeni kanundaki intikal devresi hakkındaki hükümlere göre, kanunun mer'iyet mevkiine girdiği anda ticaret sicillinde kayıtlı olan şirketlere, kendilerini ve nizamnamelerini yeni hükümlere uydurmak için beş sene müddet verilmiştir. Bu şirketler bu müddet zarfında eski hukuka tâbidirler. Beş sene müddet zarfında kendilerini ve nizamnamelerini yeni kanuna uydurmıyan şirketler; resen terkin edileceklerdir.

Yazan:

Dr. MAX SCHNEIDER

Çeviren:

Dr. Galip Gültekin

Ticaret Hukuku Doçenti